

Илмий – амалий конференция
материаллари

**ИЛМ - ФАН
ВА
ИННОВАЦИЯ**

Қ а р ш и

Yuqoridagilardan tashqari, bir-biriga tengdosh Kommunikatlar nutqida uchraydigan iboralarni kuzatamiz. Masalan, "Og'zining suvi bo'sh"- sodda, o'zining haqqini talab qila olmaydigan kishilarga nisbatan qo'llanilib, bu ibora kishining xarakter-xususiyatini ochib berishda ham yordam beradi. Yoki, yana bir misol, "Yuziga oyoq qo'ydi"- iborasi kishilarga nisbatan hurmatsizlik qildi ma'nosida qo'llanilgan bo'lib, bu ibora kimga qarata qo'llanilgan bo'lsa, u kishining xarakter-xususiyatini ham ko'rsatib bergan. Nutqdagi qarg'ish ma'noga ega bo'lgan iboralar ko'proq ayollar nutqiga xosligi bilan xarakterlanadi. Qarg'ish iboralar ham o'z navbatida Kommunikatning xarakterini ko'rsatib turadi. O'zbek muloqat nutqida qarg'ishlar ko'pgina ayollar nutqiga xoslangan. Kamdan-kam hollarda qarg'ish iboralar erkaklar nutqida ham ishlatilayotganini kuzatamiz. Bu ham o'z navbatida Kommunikatning o'ziga xos xarakterini ochib berishda alohida o'ringallaydi.

Har bir millatning madaniyati, o'ziga xos xususiyatlari eng avvalo uning tilida namoyon bo'ladi. Demak, iboralar til egalarining bilimini, dunyoqarashini, ijobiy va salbiy jihatlarini o'zida mujassamlashtirgan holda yashaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. B.Mengliyev va boshqalar. Milliy tilshunoslik mustaqil rivojlanish yo'lida. //Ma'rifat gazetasi, 2007-yil 21-may.
2. Sh.Safarov Pragmalingvistika. -Toshkent, Fan-2008.

ICHKI ISHLAR IDORASI XODIMLARINING MEHNAT FAOLIYATIGA PSIXOLOGIK TAYYORLIGI MASALASI

*Psixologiya yo'nalishi. 1-kurs magistri: Nurmatov A.
Ilmiy rahbar: dots. Maqsadova M.*

Bugungi kunda ko'pchilik yoshlarimizdan qaysi kasb egasi bo'lmoqchisan deb so'rasangiz albbatta ichki ishlar idorasi xodimi bo'laman deb javob beradi. Yoshlarimiz qiziqqan bu kasb egasini kasbiy yo'nalganligini, faoliyatining turli jihatlariga psixologik yo'nalganlikni, kasbiy jihatdan muhim bo'lgan bilish xislatlarini,

turli toifadagi fuqarolar bilan psixologik aloqa o'rnatish o'quv mahorati hamda ko'nikmalarini, turli vaziyatlarida rolga kirishish ko'nikmalarini, nizoli vaziyatlarda ta'sir etishning psixologik-pedagogik usullarini qo'llash mahoratini, faoliyatining og'ir vaziyatlarida o'zini tuta olish va psixologik barqarorlikni ta'minlash, shaxsning ijobiy hissiy-irodaviy xislatlarini, xodimlarga o'zini tutish va boshqarish usullarini o'rgatish, irodaviy faollik va irodaviy harakat ko'nikmalarini, ishdagi ruhiy zo'riqishlar oldini olishga tayyorliklarini shakllantirish va rivojlantirish orqali yetuk malakali kadrlarni tayyorlashimiz mumkin.

Maxsus operativ xizmat faoliyatining turli jihatlariga psixologik yo'nalganlikni rivojlantirish. Bu xodimlarni psixologiya asoslari bilan tanishtirishni, ularda o'z ishlarida odamlar, guruhlar psixologiyasini inobatga olish ko'nikmalari va odatlarini shakllantirishni taqozo etadi. Operativ xizmat faoliyatining psixologik jihatlarini tushunish xodimlarning o'tkaziladigan tergov, operativ qidiruv va boshqa harakatlardagi psixologik xususiyatlarni bilishlari va hisobga olishlarini nazarda tutadi.

Kasbiy jihatdan muhim bo'lgan bilish xislatlarini shakllantirish va rivojlantirish. Ushbu xislatlar xodimlar bilish faoliyatining samaradorligini ta'minlaydi. Bilish faoliyatiga kasbiy ziyraklik, idrok, kuzatuvchanlik, xotira, tafakkur va tasavvur xosdir. Ushbu xislatlarni rivojlantirishga qaratilgan maxsus mashqlar xodimlarning kasbiy jihatdan muhim ma'lumotlarni esda olib qolish, esda saqlash va qayta esga tushirish samaradorligini oshirish qoidalarini, mantiqiy fikrlash va ijodiy tasavvurni rivojlantirishning asosiy usullari va ularga doir bilimlarni egallashlariga yo'naltirilgan. O'tkazilgan tadqiqotlar (A.M.Stolyarenko, A.A.Volkov, O.YE.Saparin) mazkur xislatlarni amaliy mashg'ulotlar va maxsus mashqlar yordamida maqsadli rivojlantirish natijani 2-3 marta yaxshilashga imkon berishini ko'rsatadi.

Turli toifadagi fuqarolar bilan psixologik aloqa o'rnatish uquv mahorati hamda ko'nikmalarini shakllantirish va rivojlantirish. Ichki ishlar organlari xodimlarining faoliyatini turli toifadagi fuqarolar (jabrlanuvchilar, guvohlar, gumon qilinuvchilar, maxsus hisobda turganlar va h.k.) bilan doimiy muloqotda bo'lishsiz tasavvur etish mumkin emas. Olinadigan operativ jihatdan muhim

axborotning sifati xodimlarning ular bilan muomala qilish, psixologik aloqa o'rnatish, ishonchli munosabatga kirishish qobiliyatiga bog'liq. Bu esa, o'z navbatida, butun faoliyatning samaradorligiga ta'sir ko'rsatadi. Psixologik tayyorgarlik davomida xodimlar psixologik aloqa o'rnatish usullari va yo'llari tizimini egallashlari kerak. Ularda notanish kishilar bilan tezda aloqa o'rnatish va ularni o'ziga moyil qilish, odamlarning fikrini eshita olish, muloqot jarayonida psixologik to'siqlarni yenga olish mahorati shakllanishi lozim. Psixologik tayyorgarlik xodimlarning psixologik aloqa o'rnatish jarayonini yengillashtirishga imkon beruvchi muayyan qoidalarni o'zlashtirishlarini taqozo etadi.

Operativ xizmat faoliyatining turli vaziyatlarida rolga kirishish ko'nikmalarini shakllantirish. Ichki ishlar organlari xodimlarining kasbiy mahoratini tashkil qiluvchi muhim tarkibiy qismlardan biri jinoyatlarni ochish yoki ularning oldini olish uchun zarur axborotni olish maqsadida foydalanadigan rolga kirish ko'nikmalaridir. Shu bois, psixologik tayyorgarlik davomida xodimlar o'zlarining ichki ishlar xodimi ekanliklarini, haqiqiy holatlarni, muloqotga kirishishdan ko'zlagan maqsadlarini niqoblay olish mahoratini shakllantirishlari kerak.

Fuqarolar bilan muloqotga kirishishning murakkab, nizoli vaziyatlarida ta'sir etishning psixologik-pedagogik usullarini qo'llash mahoratini shakllantirish. Fuqarolar bilan muomala qilish jarayonida yuzaga keladigan nizoli vaziyatlar ichki ishlar organlari xodimlari faoliyatida odatiy holdir. Shu bois xodimlarda nizoli vaziyatni bartaraf etish mahoratini shakllantirish, ularga nizolarni hal qilish usullarini o'rgatish juda muhim. Xodimlar faoliyatining samaradorligi ko'p jihatdan odamlarga psixologik ta'sir ko'rsatish ning ishontirish, majburlash, rag'batlantirish singari muayyan usullaridan mohirlik bilan foydalanishlariga bog'liq. Xodimlarda nizoli vaziyatda o'zini tutishning turli taktik usullarini qo'llash hamda nizoli vaziyatdan operativ maqsadda foydalanish ko'nikmalari ham shakllanishi kerak.

Operativ xizmat faoliyatining og'ir vaziyatlarida o'zini tuta olish va psixologik barqarorlikni ta'minlash. Xodimlar o'zlarining kundalik amaliy ishlarida kasbiy vazifalarini bajarish sifatiga ta'sir etishi mumkin bo'lgan ko'plab noqulay psixologik holatlar ta'siriga

duch keladilar. Psixologik barqarorlik xodimlarning salbiy holatlar ta'siriga tushmaslik qobiliyatida namoyon bo'ladigan psixologik tayyorgarlikning muhim ko'rsatkichlaridan biri sifatida qaraladi. Bu o'rinda operativ xizmat vazifalarini bajarish chog'ida mazkur qiyinchiliklarni oldindan ko'rish qobiliyatini shakllantirish muhim. Psixologik barqarorlikning shakllanishi xodimlarning eng katta psixologik qiyinchiliklar sharoitida o'z vazifalarini kamchiliksiz bajarish mashqini olishiga yordam beradi. Bunga mashqlar va amaliy mashg'ulotlar jarayonida og'ir vaziyatlarni modellashtirish yo'li bilan erishish mumkin.

Shaxsning ijobiy hissiy-irodaviy xislatlarini rivojlantirish, xodimlarga o'zini tutish va boshqarish usullarini o'rgatish. Xodimlar ning psixologik barqarorligini va og'ir vaziyatlarda o'zini tuta bilish qobiliyatini shakllantirish ularda mas'uliyat, muvaffaqiyatsizlikka chidash, tavakkalga moyillik va barqarorlik, o'zini boshqara olish, sobitlik kabi muayyan hissiy-irodaviy xislatlarni shakllantirishni taqozo etadi. Xodimlar o'z xatti-harakatlarini va his-tuyg'ularini nazorat qilish va boshqarish usullarini egallagan bo'lishlari kerak. Ular mashg'ulot va mashqlar jarayonida o'zlarini boshqarish, asabiy zo'riqishni yo'qotish, ichki imkoniyatlarni qo'yilgan vazifani bajarishga safarbar qilish usullarini egallaydilar.

Irodaviy faollik va irodaviy harakat ko'nikmalarini shakllantirish. Ichki ishlar idoralari xodimlari o'zlarining amaliy faoliyatlarida vazifani sifatli bajarishni qiyinlashtiradigan, ba'zan esa qo'yilgan maqsadga erishishga to'sqinlik qiladigan turli xil qiyinchiliklar va to'siqlarga duch keladilar. Bunday vaziyatlarda ular ushbu qiyinchilik va to'siqlarni yengishga undovchi irodaviy faollikni namoyish etishlariga to'g'ri keladi. Irodaviy harakat ko'nikmalarini rivojlantirishga mashg'ulotlar jarayoniga qo'yilgan vazifani bajarishga to'sqinlik qiluvchi muayyan elementlar, to'siqlar kiritish yordam beradi. Bunday mashqlar jarayonida to'plangan irodaviy faollik tajribasi shaxs irodasini, irodaviy xislatlarini rivojlantirishga ta'sir etadi. Ishdagi ruhiy zo'riqishlarga tayyorlik. Ichki ishlar idoralari xodimlari faoliyatiga xos xususiyatlardan biri shundaki, ta'sir etuvchi omillar ko'pincha stress holatini keltirib chiqaradi, asab tizimiga haddan tashqari katta og'irlik tushadi. Bu,

o'z navbatida, ular amalga oshiradigan faoliyatning samaradorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shu bois xodimlar ushbu jarayonlar kechishining asosiy qonuniyatlari hamda qisqa vaqt ichida ish qobiliyatini tiklashga va ortiqcha asabiy zo'riqishni bartaraf etishga yordam beradigan usullar (chunonchi, psixologik boshqaruv mashqlarini bajarish usullari) bilan tanishtirilishi zarur. Bundan tashqari, xizmat vazifalarni samarali bajarishda maxsus poligonlar, trenajyorlar, har xil to'siqlar, psixologik tayyorgarlik xonalarining xizmati beqiyosdir.

KREATIV METODLAR BOSHLANG'ICH SINFI O'QUVCHILARIDA OBRAZLI TAFAKKURNI SHAKLLANTIRISH OMILI SIFATIDA

*QDU Ta'lim- tarbiya nazariyasi va metodikasi
(boshlang'ich ta'lim) mutaxassisligi
I kurs magistranti: Keldiyarova V.
Илмий раҳбар: доц. Опунова Н.*

Butun dunyoni qamrab olayotgan globalizatsiya jaroyoni inson ongi va tafakkuriga bevosita o'z ta'sirini o'tkazib kelmoqda. Kundalik moddiy hayotini yaxshilash va qulaylashtirish uchun yaratilgan barcha texnologiyalar insonni ham aqlan, ham jismonan kam kuch sarflashga, buning natijasida ayniqsa kichik yoshdagi bolalar, maktab o'quvchilarida tafakkur rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatmoqda. Ularning jismoniy va aqliy o'yinlardan ko'ra virtual o'yinlarni afzal ko'rayotganlari bunga yaqqol misoldir. O'quvchilarning ongini o'stiradigan, aqlini charxlaydigan, tafakkurini yuksaltiradigan, ijodkorlik qobiliyatini shakllantiradigan, mustaqil fikrlashga o'rgatadigan zamonaviy metodlardan foydalanish lozimki, bu metodlar boshlang'ich sinf o'quvchilarida ta'lim olishga nisbatan motiv hosil qilish bilan birga, ta'lim-tarbiya berishi, ularning qobiliyatlarini nomoyon etishi lozim.

Avvalambor tafakkur va obrazli tafakkur tushunchalariga ta'rif beradigan bo'lsak, "Tafakkur – obyektiv borliqning tasavvur tushuncha va muhokamadagi faol inkosi jaroyoni, insonning fikrlash qobiliyati, fikrlash tushuniladi" deb ta'rif beriladi

41.	<i>Ziyodullayeva S. Nurullayeva SH.</i>	Boshlang'ich sinf o'quvchilarida tafakkurning rivojlanganlik darajasini aniqlash metodikasi	132
42.	<i>Bo'imatova M. P. Gafforova T. F.</i>	Ўқитувчи-ўқувчи муносабатлари ва ундаги зиддиятлар тавсифи	134
43.	<i>Islomova Sh. X.,</i>	Iboralarning nutq maqsadiga ko'ra qo'llanilishi	136
44.	<i>Nurmatov A. Maqsadova M.</i>	Ichki ishlar idorasi xodimlarining mehnat faoliyatiga psixologik tayyorligi masalasi	138
45.	<i>Keldiyarova V. Orinova H.</i>	Kreativ metodlar boshlang'ich sinf o'quvchilarida obrazli tafakkurni shakllantirish omili sifatida	142
46.	<i>Ashurova S. Begmatova H.</i>	Мактабгача таълим муассасаларида компьютерли таълимий ўйинлардан фойдаланиш имкониятлари	145
47.	<i>Алимардонова М. Нуруллаева Ш.</i>	МТМ даги машғулотлар жараёнида болалар ихтиёрий диққатини шакллантириш	149
48.	<i>Муродова З.</i>	Методологик таъминотни яратишга доир янги педагогик ёндашувлар: мазмуни ва моҳияти	152
49.	<i>Мухаммадиева Н., Джумайева Н.Е.</i>	Globalashuv jarayonlarida ma'naviy madaniyat muammosi va shaxs ma'naviy madaniyatini shakllantirishga qo'yiladigan hozirgi zamon talabi.	156
50.	<i>Zikirova S., Djumayeva N.E.</i>	Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik maxoratni shakllantirish yo'llari	158
51.	<i>Qilicheva N.</i>	Qadimgi Nasaf ziyosi	160
52.	<i>Mirzayev S. Eshmurodov E. E.</i>	Ta'lim samaradorligimi oshirishda modulli o'qitish jarayonining afzalliklari	164
53.	<i>Huёzkuлов М.Б.</i>	Бошлангич синфларда математика фанидан муаммоли таълимни амалга ошириш	166